

EUROPEAN SMES IN THE AGE OF GLOBALIZATION

**Iuliana Ciochină, Professor, PhD and Isabella Cristiana Sima, Assist. Prof., PhD
Candidate, "Constantin Brâncoveanu" University of Râmnicu Vâlcea**

Abstract. In recent times, international economy has been subject to a variety of transformations that have changed relationships and conjunctures, the business environment becoming increasingly complex and unpredictable. Under these circumstances, "globalization" is a reality of the contemporary world, with repercussions affecting even the business environment. With multiple and diverse definitions, this concept appears to be destroying barriers that had previously seemed impassable and creating new opportunities where there were none. Small, medium or large, businesses are striving to cope with the challenges imposed by globalization, to develop its capacity to quickly exploit opportunities appearing in different places and to find the appropriate response to the changes occurring in different markets become global. The number of SMEs has increased over the past decades. Considered, until 1970, the center of economic growth, large enterprises have lost ground to SMEs, become a major provider of employment, entrepreneurial and innovative skills, creators of a proper training environment for employees but also an important factor of economic and social cohesion. Today's SME sector is a domain of strategic interest for any economy. The European Union, one of the largest markets in the world, has acknowledged the importance of small enterprises, owing to their being motors for innovation and the creation of jobs in Europe.

Keywords: small and medium enterprises, entrepreneurial, globalization, Business environment

Introducere

Cu un conținut complex și cu semnificații variate, fenomenul globalizării se face simțit în toate domeniile și nivelele societății contemporane, „dimensiunea economică aflându-se de cele mai multe ori pe primul loc (creșterea enormă a comerțului și a investițiilor directe, globalizarea piețelor financiare, producția integrată la nivel transnațional, corporații transnaționale, competiție la nivel local între state și regiuni, sfârșitul economiilor naționale)” (Ragnar Müller, 2014). În acest context beneficiile activității IMM-urilor sunt resimțite în societate, atât la nivel economic cât și la nivel social. Mai flexibile, cu posibilități sporite în a răspunde rapid schimbărilor pieței acestea pot beneficia de oportunități sporite. Integrarea economică, sporește rolul firmelor mici, permițând dezvoltarea acestora în rețele de firme sau în clustere, care au activitate și pe piața internațională, acestea putând fi instrument pentru creșterea competitivității și depășirea barierelor din procesul de internaționalizare.

Cu dificultăți în ceea ce privește accesul la licitațiile publice, IMM-urile, prin rețeaua creată la nivelul Uniunii Europene au găsit sprijinul și consilierea de care aveau nevoie pentru a putea valorifica oportunitățile de dezvoltare oferite prin globalizarea mediului de afaceri. Având în vedere acest context, se presupune că inovația și formarea de alianțe strategice sunt soluțiile cele mai bune pentru menținerea lor pe piață. Profesorul Dumitru Miron arăta că, „două forțe principale, dinamice și în bună măsură complementare își pun amprenta asupra noii dinamici a tabloului economic internațional: adâncirea procesului de globalizare la scara economiei internaționale și apariția și maturizarea aranjamentelor comerciale regionale”. (Dumitru Miron, 2010). Putem aprecia că, integrarea, globalizarea și regionalizarea sunt fenomene cu un puternic impact asupra piețelor și a activității întreprinderii, formând un mediu concurențial în care supraviețuirea implică construirea unui climat care să permită

fiecărei întreprinderi producătoare de valoare adăugată să devină eficientă și să fie capabilă să se dezvolte. Integrarea întreprinderilor mici și mijlocii într-o economie globalizată, bazată pe o concurență acerbă, solicită acestora o competitivitate sporită.

Metodologia cercetării

Scopul cercetării de față este acela de a evidenția faptul că procesul de globalizare își pune amprenta asupra activității IMM-urilor, influențează semnificativ crearea și consolidarea afacerilor sustenabile. Lucrarea își propune să identifice influența procesului de globalizare asupra derulării activității întreprinderilor mici și mijlocii, principalele elemente care să ofere soluții pentru o planificare eficientă a activității acestora, pentru creșterea competitivității, pentru îmbunătățirea relației cu clienții. Cercetarea pornește de la ipoteza potrivit căreia, globalizarea distruge bariere și deschide noi perspective oferind IMM-urilor oportunitățile necesare adaptării la schimbările care se produc în diferite piețe, devenite globale.

Analiza are în vedere întreprinderile mici și mijlocii din Uniunea Europeană, una dintre cele mai mari piețe din lume, care a recunoscut importanța acestor întreprinderi, arătând că ele sunt forța motrice pentru inovare și crearea de locuri de muncă. Pentru aceasta ne-am propus studierea literaturii de specialitate în domeniu, în corelație cu activitatea întreprinderilor mici și mijlocii pentru a evidenția importanța sectorului și a studiilor privind gestionarea IMM-urilor în epoca globalizării. Ca metode de cercetare, s-a utilizat analiza de conținut (prin studiul rapoartelor anuale ale Uniunii Europene despre IMM-uri, barometrele și strategiile aferente perioadei de după 2000, publicate pe site-urile proprii ale Uniunii europene) și analiza datelor statistice pentru a evidenția legătura dintre factorii procesului de globalizare și activitatea IMM-urilor.

Globalizarea, provocare și justificare

Globalizarea a devenit una dintre categoriile economice cele mai utilizate dar și controversate în schimbul de idei contemporane. Încă de la începutul anilor '70, globalizarea economiilor s-a accelerat prin impunerea unor reglementări comportamentale și generalizarea piețelor internaționale integrate. Procesul de globalizare nu a anulat caracterul polarizat ci a adus mari transformări în ceea ce privește repartizarea centrelor de putere și relațiile dintre acestea. La scară mondială, globalizarea prin liberalizarea schimburilor comerciale, dezvoltarea piețelor financiare, internaționalizarea producției și distribuției, progresul în domeniul comunicării și tehnologiei schimbă radical mediul de afaceri și relațiile ce se crează la nivelul acestuia. Cu avantaje și dezavantaje acest proces oferă competitorilor economici posibilitatea lărgirii piețelor de desfacere dincolo de piețele naționale, atragerii de noi fluxuri de investiții, accesului la tehnologiile de vârf, inovare dar și dispariția unor întreprinderi, concurență sporită și importante mutații în plan social: șomaj, emigrație etc. "Uraganul globalizării condensează lumea, această unică lume care este supusă, în același timp, dezagregării." (Hans-Peter Martin, Harald Schumann, 1999). Globalizarea a sporit competiția pentru resurse materiale, umane și de capital. Procesul a fost asociat activității multinaționalelor care desfășoară activități dincolo de granițele naționale pentru a-și maximiza profiturile sau interesele de grup "globalizarea ar putea fi o creație a puterilor occidentale sau corporații globale/transnaționale/multinațională. Ideologia lor ar fi ideologia hegemonică." (Meghnad Desai 2000)

Într-o economie globală relațiile de piață și concurență nu țin seama decât de exploatarea inteligentă a informației, de revoluția în domeniul științei și tehnicii, de cadrul general în care se realizează schimburile care se multiplică și intensifică. Definită ca fiind “o convergență a piețelor, adică universalizarea și standardizarea produselor, prețurilor, politicilor de piață, metodelor de management etc.” (Theodore Levitt, 1983) sau „...intensificarea și accelerarea tranzacțiilor transfrontaliere și extinderea spațială a acestora- comprimarea spațiului și timpului...” (Ulrich Menzel, 2002), ori “procesul dinamic de creștere a interdependențelor dintre statele naționale ca urmare a adâncirii și extinderii legăturilor transnaționale în tot mai largi și variate sfere ale vieții economice, politice și culturale și având drept implicație faptul că problemele.....devin mai degrabă globale decât naționale, cerând, la rândul lor o soluționare mai curând globală decât națională” (Bari Ioan, 2005), globalizarea are implicații atât pentru firmele mici cât și pentru cele mari. Societățile trebuie să învețe să funcționeze pe piața globală, luând în calcul diferențele regionale și naționale. Participarea sporită a firmelor mici pe piața internațională poate fi văzută ca o componentă importantă în dezvoltarea regională și întărirea interdependențelor la nivel mondial, concepte cheie al viziunii globaliste.

Uniunea Europeană a arătat o deschidere largă în ceea ce privește liberalizarea comerțului mondial. În acest sens politica sa comercială are în vedere faptul că, într-o lume globalizată, “întreprinderile dobândesc mai ușor acces la noi piețe aflate în expansiune, la surse de finanțare și la resurse tehnologice. Consumatorii de pe teritoriul Uniunii Europene se pot bucura de o mai mare varietate de produse, la prețuri mai mici. Acest lucru îi deschide Uniunii perspectiva de a obține câștiguri semnificative în termeni de creștere a productivității și de salarii reale. Comisia Europeană arată că o mare parte din creșterea nivelului de trai în Europa, în ultimii 50 de ani, se datorează globalizării.” În 2001, Romano Prodi, atunci președinte al Comisiei Europene, arăta că „problema sărăciei nu poate fi rezolvată prin mai puțină globalizare, ci avem nevoie de mai multă”.

(http://ec.europa.eu/economy_finance/international/globalisation/index_ro.htm)

Pentru IMM-uri globalizarea impune produse mai inovatoare, competitivitate, strategii concurențiale bine elaborate, management eficient și o gestionare bună a riscurilor, marketing performant, calitate, care să diminueze efectele negative generate de nesiguranță și inegalitate economică.

IMM-urile în economia Uniunii Europene

Analiza întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri) în contextul procesului de globalizare este motivată de rolul pe care acestea îl joacă azi în procesul de dezvoltare economică a țărilor, fie ele mici sau mari, dezvoltate sau în curs de dezvoltare, de contribuțiile semnificative în ocuparea forței de muncă, dezvoltarea regională și reducerea sărăciei. Experiența Uniunii Europene demonstrează clar că sectorul IMM-urilor poate să aibă un aport substanțial la realizarea produsului intern brut, la crearea de noi locuri de muncă și la creșterea exporturilor. IMM-urile, mai flexibile și cu posibilități de adaptare mai rapidă la schimbările structurale și ciclice ale economiei globale pot sprijini stabilitatea și creșterea macroeconomică.

Apărută, după unii autori "ca răspuns la intensificarea competiției pe piețele globale și ca o consecință și o cauză a schimbărilor în rolul economic al statelor” (prof. dr. Cătălin

Turliuc, 2008), Uniunea Europeană a devenit un actor crucial în economia mondială, care, plasată în contextul liberarizării economice, ar reflecta, mai degrabă, o strategie de reconciliere a integrării regionale cu forțele globalizatoare. "(prof. dr. Cătălin Turliuc, 2008)

Strategia „Europa 2020” și economia europeană se bazează în mare măsură pe valorificarea potențialului de care dispun întreprinderile mici și mijlocii (IMM).

De aceea, într-o piață unică fără granițe interne a fost necesară o definiție “comună” pentru IMM-uri, care să asigure interacțiunea dintre măsurile naționale și cele impuse de Uniune, în scopul îmbunătățirii activității acestora, a creșterii competitivității și eficacității lor și pentru reducerea distorsiunilor în aplicarea politicilor de finanțare și a celor de dezvoltare regională.

Încă din 2008 se crează, primul cadru de politici cuprinzător pentru IMM-uri, al Uniunii și al statelor membre ale acesteia prin inițiativa intitulată „Small Business Act” (SBA) pentru Europa. Small Business Act pentru Europa (SBA) întruchipează angajamentul Uniunii Europene pentru IMM-uri și antreprenoriat. Statele membre s-au angajat să pună în aplicare acest angajament astfel încât, alături de Comisia Europeană, să îmbunătățească mediul de afaceri din Uniune. Comisia ajută statele membre și regiunile să dezvolte politici care vizează promovarea spiritului antreprenorial, sprijinirea întreprinderilor în toate etapele de dezvoltare, ajutându-le să acceseze piețele globale. O gamă largă de politici și intervenții publice pot avea un impact pozitiv asupra dezvoltării IMM-urilor într-o economie. Printre acestea se numără: promovarea antreprenoriatului, facilitarea creării de start-upuri, îmbunătățirea accesului la finanțare. Regionalizarea și globalizarea, reducerea barierelor administrative, promovarea creării de clustere pot conduce rapid la creșterea performanței IMM-urilor, la creșterea competitivității unei economii cu piețe puternic competitive. Cu o permanentă preocupare pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii Uniunea Europeană a inclus, ca obiectiv strategic în politica de coeziune “creșterea economică și crearea de noi locuri de muncă prin transformarea regiunilor europene în locuri atractive pentru investiții, prin încurajarea inovației, a spiritului antreprenorial și a economiei bazate pe cunoaștere și prin crearea de locuri de muncă mai multe și mai bune.” (http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/index_ro.cfm). ACS și Audretsch (Zoltan Acs and David B. Audretsch, 1990) subliniază existența a șase factori majori care stau la baza schimbării, în favoarea sectorului IMM-urilor: a) flexibilitatea în punerea în aplicare a noilor tehnologii, dezvoltarea transportului, a tehnologiilor informației și comunicațiilor; b) globalizarea piețelor c) structura în schimbare a forței de muncă; d) preferința consumatorilor pentru produse diferențiate, ceea ce a condus la fragmentarea pieței; e) de reglementare a guvernului la nivelul pieței și f) o perioadă de "distrugere creativă". Obiectivele Uniunii Europene au în vedere crearea unor politici naționale coerente, care să permită IMM-urilor să transforme provocările legate de mediu în oportunități, să faciliteze accesul la finanțare, aceasta relevând importanța firmelor mici în evoluția economică europeană. (Iuliana Ciochină, Iuliana Cebuc, Marketing in the performance of SME'S, Revista Strategii manageriale, nr. special noiembrie 2013, pg. 403).

La nivelul anului 2012 cele peste 20 de milioane de IMM-uri, care reprezintă 99% din întreprinderile din Uniunea Europeană, sunt un factor-cheie pentru creșterea economică, inovarea, ocuparea forței de muncă și integrarea socială. „Majoritatea covârșitoare, 92,2%

sunt microîntreprinderi, restul, 6,5% întreprinderi mici și numai 1,1% de mărime medie. În ceea ce privește ocuparea forței de muncă, IMM-urile dețin circa 67,4 % din locurile de muncă, în afara sectorului financiar, două treimi din locurile de muncă din sectorul privat și generează mai mult de jumătate din valoarea adăugată. De aceea, IMM-urile pot fi considerate factori de prosperitate și creștere economică cu un rol important în inovare, cercetare și dezvoltare.” (EU SMEs in 2012: at the crossroads, Annual report on small and medium sized enterprises in the EU, 2011/12, European Commission, p.17).

Tabel nr.1

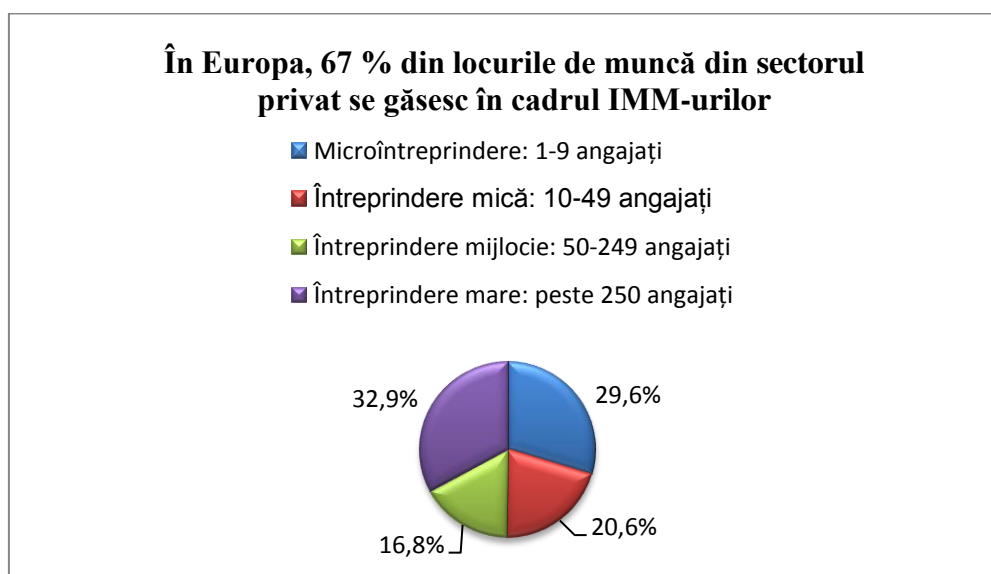
Companii, ocuparea forței de muncă și valoarea adăugată brută a IMM-urilor din UE, 2012

	Micro- întreprinderi	Întreprinderi mici	Întreprinderi medii	IMM-uri	Întreprinderi mari	Total
Număr de întreprinderi						
Număr	18,783,480	1,349,730	222,628	20,355,839	43,454	20,399,291
%	92.1%	6.6%	1.1%	99.8%	0.2%	100%
Locuri de muncă						
Număr	37,494,458	26,704,352	22,615,906	86,814,717	43,787,013	130,601,730
%	28.7%	20.5%	17.3%	66.5%	33.5%	100%
Valoare adăugată						
Număr	1,242,724	1,076,388	1,076,270	3,395,383	2,495,926	5,891,309
%	21.1%	18.3%	18.3%	57.6%	42.4%	100%

Sursa: Eurostat, National Statistical Offices, DIW, DIW econ, London Economics, 2013

O contribuție considerabilă a IMM-urilor europene, în 2012, au avut-o sectoarele servicii și producție, cu 85% din totalul IMM-urilor europene, angajând 74 de milioane de oameni și realizând 2.9 trilioane EURO valoare adăugată. (Comisia Europeană, A recovery on the horizon? Annual report on european SMEs 2012/2013, 2013). Comisia Europeană are ca scop promovarea antreprenoriatului de succes și îmbunătățirea mediului de afaceri pentru IMM-uri, ceea ce le poate permite să valorifice pe deplin potențialul, în economia globală de astăzi.

Figura nr. 1

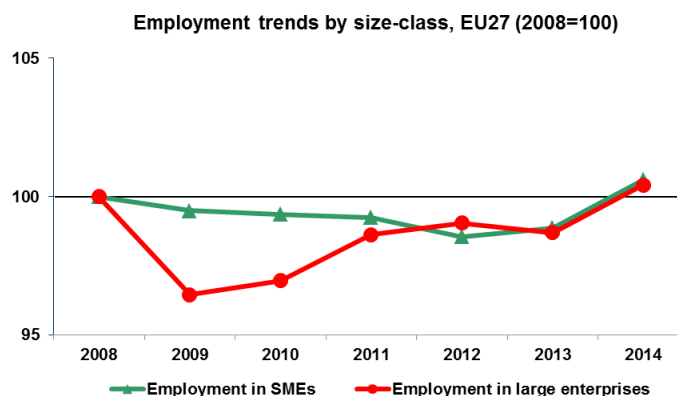

Sursă: Eurostat

Interesant este faptul că nouă din zece IMM-uri sunt de fapt micro-întreprinderi cu mai puțin de 10 angajați. Pentru 2014-2020 economia europeană are printre obiectivele centrale dublarea sprijinului pentru aceste întreprinderi, de la 70 la 140 de miliarde EURO pe durata celor 7 ani. Totodată, fondurile structurale și de investiții europene vor îndrepta către proiectele cu un grad mai mare de orientare spre rezultate, spre performanță și eficiență.

Figura nr.2

Tendențele ocupării forței de muncă pe tipuri de întreprinderi

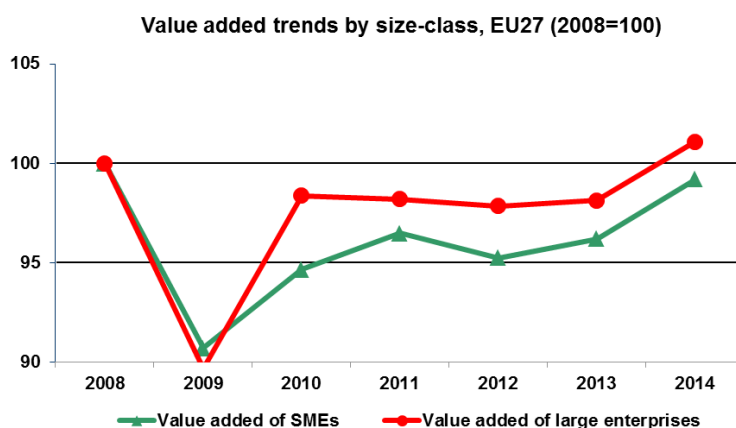

Sursa: Comisia Europeană. A recovery on the horizon? Annual Report on european SMEs 2012/2013, European Commission, 2013, p.8

Rezultatele obținute de IMM-uri, extrem de relevante pentru perioada actuală de recesiune, au permis acestora depășirea perioadei de criză economică. 2013 a marcat un punct de cotitură pentru IMM-urile Uniunii Europene, cu o creștere, în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și valoarea adăugată, fiind primul an cu o evoluție pozitivă, după 2008, când a început cea mai provocatoare criză cu care acestea s-au confruntat în istoria recentă. Există, de asemenea, previziuni promițătoare pentru evoluții pozitive și chiar o ușoară accelerare pentru anul 2014.

Figura nr.3

Tendințe în evoluția valorii adăugate, pe tipuri de întreprinderi

Sursa: Comisia Europeană. A recovery on the horizon? Annual Report on european SMEs 2012/2013, European Commission, 2013, p.8

În prezent, există preocupări pentru extinderea asistenței acordată IMM-urilor, atât prin programe exclusive, cât și programe complexe ce urmăresc mai buna definire a priorităților-cheie ale Fondului european de dezvoltare regional și atingerea obiectivelor strategiei Europa 2020. Programul Integrat al IMM-urilor, prin obiectivele sale și Programul de acțiune pentru acestea, au ca scop stimularea creșterii economice în cadrul Uniunii Europene, asigurarea continuității politicii privitoare la întreprindere în condițiile internaționalizării activităților, prin promovarea IMM-urilor.

(http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/library/lib-entrepreneurship/series_observatory.htm).

Concluzii

Prin internaționalizare, IMM-urile intră în relații de afaceri cu alte firme din alte țări prin: exporturi, importuri, investiții străine directe, subcontractare internațională și cooperarea tehnică internațională. Globalizarea face ca barierele impuse afacerilor de granițele naționale să fie înlăturate. În contextul actualului mediu de afaceri, puternic influențat de factorii globalizării, internaționalizarea ar trebui să fie un obiectiv "pe deplin integrat în IMM-uri ca o parte esențială a strategiei pe termen lung a companiei". (EIM Business & Policy Research, Internationalization of European SMEs, Zoetermeer, 2010, p. 5,

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/market-access/files/internationalization_of_european_smes_final_en.pdf, 10 January 2013.)

La nivelul Uniunii Europene (27), din totalul IMM-urilor, 25 % desfășoară activități de export, exportul de mărfuri reprezentând o primă fază în internaționalizarea afacerii, 13 % dintre acestea reușind să realizeze activități și dincolo de granițele pieței interne. În ceea ce privește importul doar 29 % sunt implicate în asemenea activități, 14% importând produse din afara granițelor pieței interne. Totodată, 7% din IMM-uri sunt implicate în cooperarea tehnologică cu un partener extern, 7% sunt un subcontractant pentru un partener străin, 7% au subcontractanți străini și 2% din IMM-uri sunt active în investiții străine directe. Sectoarele cele mai internaționalizate sunt comerțul, comunicațiile, producția, transportul și cercetarea. (European Commission, Internationalisation of European SMEs, 2010)

În ceea ce privește inovarea Uniunea Europeană deține cel mai mare procent (28 %) de venituri generate în lanțul valoric global de prelucrare industrială, reducând decalajul în materie de inovare față de SUA și Japonia. (Comisia europeană, Situația inițiativei „Uniunea inovării” în 2012 – accelerarea schimbării, Bruxelles 2013, p. 2).

Cu o structură organizatorică simplă, cu flexibilitate mai mare, sporind receptivitatea și reducând riscul, IMM-urile pot deveni facilitatori de inovare.

Cu toate avantajele oferite IMM-urilor de procesul de globalizare există încă bariere în calea internaționalizării activității acestora, prețurile necompetitive pentru produse și servicii alături de lipsa de capital și posibilitățile restrânse de acces la informații și fonduri. Globalizarea oferă oportunități pentru o dezvoltare reală, dar se manifestă printr-un progres inegal. Ca factori de succes pentru activitatea IMM-urilor în mediul globalizat pot fi identificați: capacitate managerială ridicată, spirit antreprenorial și cultură de afaceri, o bună cunoaștere în domeniul managementului financiar și al riscului, strategii performante de marketing, produse și servicii competitive.

Comisia Europeană are un rol important în elaborarea politicilor și strategiilor care să facă față provocărilor fenomenului de globalizare, care să gestioneze eficient comerțul, investițiile străine directe, inovația și performanțele IMM-urilor.

Globalizarea este un fenomen ce trebuie analizat pentru a-i înțelege complexitatea, toate dimensiunile și fațetele, pentru ca întreprinderile să încerce să fructifice oportunitățile pe care le oferă și să diminueze riscurile.

BIBLIOGRAFIE

- Acs Zoltan, David B. Audretsch, *Innovation and Small Firms*, The MIT Press; First Edition, 1990
- Bari Ioan, *Globalizarea economiei*, Editura Economică, București, 2005
- Beck, U., *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București, 2003
- Ciochină Iuliana, Iuliana Cebuc, *Marketing in the performance of SME'S*, Revista Strategii manageriale, nr. Special, noiembrie 2013
- Cranmer Rutihinda, *Factors Influencing the Internationalization of Small and Medium Size Enterprises*, in *International Business & Economics Research Journal*, Vol. 7, No. 12, 2008
- Hans-Peter Martin, Harald Schumann, *Capcana globalizării. Atac la democrație și bunățare*, Editura Economică, București, 1999
- Levitt Theodore, *The Globalization of Markets*, Harvard Business Review, mai - iunie 1983
- McGrew, A. și Lewis, P. G., *Global Politics: Globalization and the Nation States*, The Polity Press
- Meghnad Desai, *Globalisation; neither ideology nor utopia*, Cambridge Review of International Affairs, Volume 14, Issue 1, 2000
- Menzel Ulrich, *Globalisierung: Geschichte und Dimensionen eines Begriffs*, 2002, <http://www.bpb.de/veranstaltungen/dokumentation/130248/globalisierung-geschichte-und-dimensionen-eines-begriffs> (accesat 5.5.2014)

- Menzel, Ulrich, *Globalizarea versus fragmentare*, Frankfurt, Suhrkamp, 1999, ediția a treia
- Michaela Saisana, *Monitoring SMEs' performance in Europe Indicators fit for purpose*, Methodological note, JRC Scientific and Policy report, Report EUR 25577 EN, Luxembourg, Publications Office of the European Union 2012,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/saisana_jrc_sbamethodology_eur25577.pdf, 24.04.2013.
- Miron Dumitru, *Mediul international de afaceri*. Note de curs, Academia de Studii Economice, București, 2010
- Muhammad Khaliq, Abu Hassan Md. Isa, Jamal Abdul Nassir Shaari and Adel Ageel, *Challenges faced by the small and medium enterprises (SMEs) in Malaysia: an intellectual capital perspective*, *International Journal of Current Research* Vol. 3, Issue, 6, pp.398 -401, June, 2011
- Ragnar Müller, *Dimensiunile globalizării*, http://www.dadalos.org/globalisierung_rom/grundkurs_2.htm, 2014 (accesat 7.05.2014);
- Scholte, J. A., *Globalization – a Critical Introduction*, St. Martin's Press, New York, 2000
- Turliuc Cătălin, *Europenizare și globalizare*, <http://ziarullumina.ro/pagina-de-istorie/europenizare-si-globalizare>, 2008 (accesat 2.05.2014)
- Comisia Europeană, *A recovery on the horizon? Annual report on european SMEs 2012/2013*, 2013
- Comisia europeană, *Situația inițiativei „Uniunea inovării” în 2012, accelerarea schimbării*, Bruxelles 2013
- EC, *Internationalisation of European SMEs*, 2010, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/market-access/files/internationalisation_of_european_smes_final_en.pdf, 30.04.2013.
- EC, *Supporting the internalization of SMEs*, Final Report of the Expert Group, 2007 [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/internationalisation/report_internat_en.pdf], 10 December 2012.
- EIM Business & Policy Research, *Internationalization of European SMEs*, Zoetermeer, 2010, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/market-access/files/internationalisation_of_european_smes_final_en.pdf, 10 January 2013.
- European Commission, *EU SMEs in 2012: at the crossroads*, Annual report on small and medium sized enterprises in the EU, 2011/12
- European Commission, *Internationalisation of European SMEs*, 2010
- Eurostat, National Statistical Offices, DIW, DIW econ, London Economics, 2013
http://ec.europa.eu/economy_finance/international/globalisation/index_ro.htm
http://ec.europa.eu/enterprise/sme/index_ro.htm
http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/index_ro.cfm
http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/library/lib-entrepreneurship/series_observatory.htm